

18. Суворов А.В. Слепоглухонемой ребенок – на пути саморазвития. – В кн.: Развитие слепоглухонемых детей в семье и детском доме / Под общ. ред. Р.Р. Кондратова. – М. : ВОС, 1986, – С. 34 – 48.
19. Толковый словарь живого великорусского языка/ В. И. Даль. – Т. 2: И–О, М. : Русский язык, 1979. – 779 с.
20. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / [под. ред. С. И. Ожегова и Н. Ю. Шведовой]. – М. : ООО «ИТИ Технологии», 2003. – 821 с.
21. Ферাপонтова О. И. Влияние внутригрупповых отношений на развитие личности студента как будущего профессионала [Электронный ресурс] / О. И. Ферাপонтова. – Режим доступа: <http://vestnik.ssu.samara.ru/gum/2002web1/pedi/200211301.html>.
22. Шавровська Н. В. Особливості пізнання психологічних захистів суб'єкта засобами психоаналізу малюнків: дис. канд. психол. наук / Н. В. Шавровська. – Черкаси, 2007. – 197 с.
23. Энциклопедия глубинной психологии: в 3-х т. – Зигмунд Фрейд: жизнь, работа, наследия. – М. : ЗАО МГ Менеджмент, 1998. – Т. 1 – 800 с.
24. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції / Т. С. Яценко. – К. : Либідь, 1996. – 264 с.
25. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції. Активне соціально-психологічне навчання: Навчальний посібник. – К. : Вища школа, 2004. – 679 с.

© 2014

Г. И. Переуhenко (м. Слов'янськ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМОЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Однією з обов'язкових умов ефективної професійної діяльності педагога є його професійна готовність, провідною і найбільш складною стороною якої є психологічна готовність. Вона свідчить про ту чи іншу міру підготовленості і настроєності психіки, духовних сил на рішення професійних завдань, виконання своїх функціональних обов'язків. Сучасна освіта разом із пізнавальною функцією повинна виконувати психологічну функцію – створювати умови для формування внутрішнього суб'єктивного світу особистості. Адже відсутність як у дітей, так і дорослих необхідного емоційного стану під час навчальної діяльності викликає труднощі у спілкуванні і зниження працездатності. Наш досвід переконує, що навчання через емоційне сприйняття більш ефективно, ніж просте засвоєння фактів. Адже, пізнання через відчуття і сприймання, через задоволення або незадоволення спонукає до подальших дій.

Педагогічна діяльність за своєю суттю є мета-діяльністю, тобто діяльністю, яка керує діяльністю інших. Об'єктом діяльності є людина з її неповторними індивідуальними якостями, з власним відношенням, відчуттями і емоціями. Тому особливе місце в професійній діяльності педагога займає емоційний компонент, що потребує психологічного аналізу та уваги в процесі його професійного розвитку. В цьому сенсі, педагогічна діяльність являє собою синтез *емоційної культури* і педагогічно доцільної *зовнішньої виразності*.

Виклад основного матеріалу. І в зарубіжній, і у вітчизняній психології поширився підхід, згідно з яким емоції створюють первинну мотиваційну систему людини. І взагалі – саме з емоції починається поведінка людини. Крім того, емоції запускають пізнавальні процеси і керують ними.

З точки зору впливу на діяльність людини (за І.П. Павловим) емоції поділяються на стенічні і астенічні. Стенічні емоції стимулюють діяльність, збільшують енергію і напруження сил людини, спонукають її до вчинків і висловлювань. В такому разі людина здатна до активної діяльності, до творчості. І навпаки, іноді переживання проявляють себе через скутість, пасивність, тоді мова йде про астенічні емоції. Отже, в залежності від ситуації та індивідуальних особливостей емоції можуть по-різному впливати на поведінку [1, с.122].

Можливості позитивного впливу емоційних переживань педагога у взаємодії з учнями і сьогодні цікавлять педагогічних психологів і педагогів. Поняття «емоція» в перекладі з латинської означає – збуджую, зворушую, вражаю, хвилюю. Відповідно, функціональне призначення емоцій – зворушувати,

вражати, хвилювати. В емоціях розкривається як пристрасне ставлення людини до оточуючого, так і ставлення до самої себе, що впливає відповідно на її дії і життя в цілому.

П. М. Якобсон, А. В. Петровський, А. Г. Ковальов вважають почуття найвищими, складними, соціальними емоціями. Система почуттів і типові емоційні стани, що формуються в процесі життя, являють собою емоційну сферу особистості. Емоційна сфера психіки – це своєрідна форма відображення дійсності індивідом у вигляді його ставлення до дійсності, що пов'язано з поширенням на весь організм збудження, яке викликається активною реакцією суб'єкта.

Доведено, що почуття як продукт суспільного впливу виникають лише при наявності певного рівня інтелекту і відображає відношення предметів і явищ до вищих потреб і мотивів діяльності людини, як особистості. В останні роки увагу спеціалістів, що займаються проблемами організаційної поведінки, все частіше привертає поняття *емоційного інтелекту*. На думку Данієля Голмана, емоційний інтелект в два рази більш важливий для успішної діяльності, ніж загальний інтелект або технічна компетентність. Емоційний інтелект – це здібність людини керувати самим собою і іншими людьми. Він вміщує в себе самосвідомість, контроль імпульсивності, наполегливість, впевненість, самомотивацію, емпатію і соціальну гнучкість. Для вимірювання емоційного інтелекту Д. Голман пропонує методику, що складається з десяти питань, відповіді на які свідчать про особистісну зрілість. Він переконливо доводить, що люди з високим емоційним інтелектом краще приймають рішення, ефективніше діють в критичних ситуаціях, досягають успіху в професійній діяльності [2, с.70].

Джон Мейер і Пітер Селовей в моделі емоційного інтелекту виділяють чотири взаємопов'язані між собою компоненти. Точність оцінки і вирази емоцій, характеризуються тим, що емоції є для людини сигналом про важливі події, які відбуваються у світі. Важливо точно розуміти як свої емоції, так і емоції, які проявляють інші люди. Це уміння є здатністю виявляти емоції у відповідності до фізичного стану і думок, за виглядом і поведінкою. Прояв емоцій у розумовій діяльності впливає на те, як людина мислить і про що вона думає. Управління емоціями, на думку авторів – це здатність приймати емоції незалежно від того, чи є вони бажаними чи ні, й обирати стратегії поведінки з їх урахуванням. Така здатність створює для педагога можливість використовувати інформацію, яку дають емоції, викликати емоції або відсторонюватися від них в залежності від їх інформативності або корисності, керувати своїми і чужими емоціями [1, с.181].

У вітчизняній психології ідея єдності афекту і інтелекту знайшла своє відображення у працях Л.С. Виготського і С.Л. Рубінштейна. Л.С. Виготський дійшов висновку про існування динамічної смислової системи, що є єдністю афективних і інтелектуальних процесів. С.Л. Рубінштейн, розвиваючи ідеї Л.С. Виготського, відзначав, що мислення вже саме по собі є єдністю емоційного і раціонального. Він вважав емоційність, афективність специфічним аспектом пізнавальних процесів, які специфічно відображають дійсність у переживаннях [3, с.41].

Поряд з поняттям «емоційний інтелект» у психології почали використовувати поняття *емоційна компетентність* (Д.Големан, К.Саарні). На думку Д.Големана, емоційна компетентність має дві основні складові: *особиста компетентність* (у керуванні собою), що означає розуміння себе, саморегуляцію і мотивацію і *соціальна компетентність* (у становленні взаємин), яка вміщує *емпатію* та соціальні навички.

Емпатія активно досліджується в гуманістичній та позитивній психології. В межах гуманістичної психології емпатія розглядається як основа всіх позитивних міжособистісних стосунків. У позитивній психології емпатія – одна із позитивних людських якостей. Емпатійність визначається як властивість особи, яка може мати пізнавальний (здатність розуміти і передбачати), афективний (здатність емоційно реагувати) і активно – діяльнісний (здатність до співучасті) характер. Емпатія є частиною *емоційної культури*, яка відповідає за соціальні навички, що сприяють успішній взаємодії людей.

На думку багатьох дослідників, емпатія як емоційна форма віддзеркалення іншого (оточуючих людей) є особливо витонченим засобом входження в психоенергетичний простір іншої людини. Вона виникає, коли людина демонструє іншому співучасть та співпереживання. Емпатія – це здібність людини до довільної емоційної чутливості на переживання інших людей. Співпереживання – це прийняття тих почуттів, які переживає хтось інший так як би вони були нашими власними. Необхідність емпатії виникає тоді, коли треба виявити, зрозуміти, передбачити індивідуальні особливості іншого, а потім впливати на

нього в потрібному напрямі. У цьому сенсі емпатія для педагога виступає інструментом пізнання людської індивідуальності.

Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відносин. Вона робить поведінку людини соціально обумовленою. Розвинута у людини емпатія – ключовий фактор успіху в тих видах діяльності, які потребують вживання у світ партнера по спілкуванню: в педагогіці, мистецтві, медицині, управлінні. Отже, емпатія є професійно значущою властивістю для педагога.

Найважливішими умовами *емпатійної педагогічної взаємодії* є такі:

- здатність невербального вираження включеності в діяльність, конгруентність і природність;
- безумовне позитивне відношення – безоцінне сприйняття життєвого досвіду учасників педагогічного процесу;
- здатність розуміти і просякати у внутрішній світ (переживання) вихованців й уміння передати їм це розуміння.

Перевірити здатність до емпатійних тенденцій можливо за допомогою спеціальних методик, зокрема за допомогою тесту, розробленого І.М. Юсуповим [4, с.58, 61].

Проблему впливу емоційних проявів педагога на інтелектуальну сферу учнів і їх пізнавальну діяльність вивчали Ф.Н. Гоноболін, Б.І. Додонов, Н.В. Кузьміна, Н.Д. Левітов, Н.Г. Полехіна, М.М. Рубінштейн, А.С. Шафранова та інші. Однак розроблені відомими психологами підходи до розуміння єдності афекту та інтелекту в процесі розвитку людини досі не отримали належної уваги. У сучасному суспільстві досить гостро проявляється культ раціональності та високий освітній ценз, що апріорі не може забезпечити розвиток гуманістичного світогляду й емоційної культури, які є важливими властивостями педагогічної діяльності.

Емоційна культура – це психологічна цінність особистості. Головними чинниками її становлення є такі :

1. емоційна регуляція, яка передбачає адекватне емоційне реагування рівня експресивності;
2. ідейно-гуманістична спрямованість особистості, яка виявляється в емпатії;
3. емоційно-антиципуючі здібності особистості;
4. емоційно-пізнавальна активність.

Рівень емоційної культури може бути визначений за допомогою методики О.І. Моткова «Емоційна культура особистості», яка дозволяє дати оцінку силі психологічних прагнень та визначити міру повноти їх реалізації в процесі життєдіяльності [5, с.87].

Психологічний аналіз і систематизація теоретичних, експериментальних і практико-орієнтованих досліджень показали, що емоції відіграють велику роль у взаємодії педагога з учнями, (студентами, вихованцями), у створенні у них позитивного настрою, прагнення до одержання знань. Сутність педагогічної діяльності полягає у сприянні психічному розвитку вихованців, а головним способом його здійснення виступає психологічна взаємодія учасників навчально-виховного процесу. Тому педагогу необхідно вміти керувати своїм емоційним станом, добре володіти внутрішньою і зовнішньою комунікативною технікою.

Важливим елементом внутрішньої техніки педагога є регуляція емоційного стану – формування *емоційної стійкості* в професійній діяльності.

Проблема емоційної стійкості – одна з найбільш актуальних науково – практичних проблем педагогічної психології, оскільки педагогічну професію вважають стресогенною, вона вимагає великого самовладання й саморегуляції. Емоційна стійкість виділяється дослідниками як якість особистості, що має професійну значущість для педагогічної діяльності і потребує постійного розвитку [6, с.87].

Емоційна стійкість – це, по-перше, різний ступінь чутливості до емоційних подразників; по-друге, різний ступінь порушення психічних механізмів регуляції під впливом емоційного збудження. Л.М. Аболіним емоційна стійкість розглядається як результат єдності раціональних, емоційних і тілесних компонентів системи саморегуляції напруженої діяльності і розуміється як системна якість особи, яка забезпечує високу продуктивність діяльності й цілеспрямованість поведінки в напружених умовах. Емоційна стійкість в напружених умовах опосередковується цілісним механізмом саморегуляції.

Оцінка емоційної стійкості педагога може бути досліджена за допомогою методики О.В. Государевої «Оцінка емоційної стійкості через продуктивність та якість короткочасного запам'ятовування».

Р.І. Хмелюк, З.Н. Курлянд, Н.А. Шевченко стверджують, що психологічна стійкість у педагогічній діяльності є синтез якостей особистості і рівень її може бути змінений з допомогою свідомої, цілеспрямованої роботи, яка враховує індивідуальні особливості індивіда і проводиться в педагогічній діяльності або в діяльності, що максимально її моделює.

Наша практика показала, що позитивний результат в цьому напрямі можуть дати практичні заняття з курсу «Ораторська майстерність викладача». Саме у мовленні найкраще проявляється емоційний стан людини її ціннісні орієнтації, хоча сама вона часто цього не усвідомлює. Під час публічної діяльності педагог спостерігає, що емоційний обмін інформацією виникає як результат вираження почуттів, а також як прояв очікування відчутти емоційний стан партнерів по спілкуванню. Аналіз і самоаналіз змодельованої публічної діяльності педагога показує, що спосіб вираження його внутрішнього стану залежить не тільки від почуттів, але й від усього арсеналу засобів експресії, які проявляє індивідуальність.

Таким чином, критерієм емоційної стійкості можна вважати міру домінування позитивних або негативних емоцій, яка діагностується за проявом *емоційної експресії*.

Емоційна експресія – це здібність відображати емоційний стан. *Експресивність* сприймають як інтегральну функцію двох складових: ступеня вираження (сили) емоцій і контролю людиною за їхнім виразом. Чим більше людина виражає свої емоції через міміку, жести, голос, рухові реакції, тим більше в неї виражена експресивність.

За ступенем вияву експресивність поділяють на:

- *гіпомімію (амімію)* – відсутність чи ослаблення міміки, жестикуляції, збіднення виразових засобів мовлення, монотонність інтонації, невиразний погляд;

- *гіпермімію* – надмірна жвавість засобів вираження емоцій з великою кількістю яскравих і мінливих експресивних актів [1, с.143.]

Емоціям властива *сигнальна функція*. Вони можуть виступати як внутрішні сигнали (оцінювання та спонукання), так і зовнішні сигнали (виразні рухи). Наші спостереження за педагогами в процесі їх діяльності (вчителів на уроці, викладачів на лекції) засвідчили доцільність виразних рухів (тіла, рук, ніг, голови), в яких проявляється образ педагога. Крім того, він може мати індивідуальні лише йому притаманні рухи, які свідчать про рівень його психічного розвитку, його емоційної культури. Динамічні компоненти експресії вміщують різноманітні виразні рухи, такі як: жести, експресія обличчя, погляд, пози, інтонаційно-ритмічні характеристики голосу, які пов'язані із змінами психічних станів людини, його відношення до партнера, із ситуацією взаємодії й спілкування.

За результатами багатолітніх спостережень і аналізу професійної діяльності педагогів нами були розроблені вербальні критерії фіксації і зміни емоційної експресії особистості в процесі публічної діяльності, які зазначені в табл. 1 «Критерії і показники емоційної експресії педагога».

Таблиця 1

Критерії і показники емоційної експресії педагога

	Критерії і показники експресії	Рівні прояву емоційної експресії особистості		
		високий	середній	низький
1.	М'язовий тонус	Демонстрація творчого самопочуття, готовність до активної діяльності: помірна напруга м'язів	досить напружений тонус, виявляє хвилювання, нерішучість	Тонус свідчить про неготовність до діяльності: млявість або розгубленість
2.	Міміка	Виразна, мінлива міміка, створює багато патернів виразу обличчя, коментує мовленнєву поведінку	Не постійно коментує мовлення та відношення до інформації	Вираз обличчя байдужий або занадто напружений, не змінюється протягом діяльності
3.	Очі, напрямок погляду	Випромінюють енергію, активну роботу думки,	Погляд досить активний, спрямований	Пустий, байдужий вираз очей,

		погляд створює зворотний зв'язок, сприяє обміну емоціями	на слухачів але слабо передає емоційний стан особи	відсутній візуальний контакт із партнером
4.	Пластика тіла	Пряма постава, енергійна хода, пластичні рухи тіла, виразні доцільні пози, виявляють почуття	Постава і пози виражають соціальний статус, хода впевнена але слабо проявляється глибина і щирість почуттів	Рухи тіла свідчать про невпевненість, постава розслаблена або занадто напружена, пози невиразні, важка хода
5.	Жести	Жести природні, впевнені, невимушені, доцільні. Посилюють інформацію, яскраво передають емоційний стан особи	Спонтанні, різноманітні жести але частіше описові, досить стримано ілюструють мовлення	Жести відсутні або незграбні, метушливі, або присутня надмірна недоцільна жестикуляція
6.	Голос і мовлення	Голос гнучкий за модуляцією, яскраво передає глибокі емоції і почуття, відтворює смисл мовлення за допомогою інтонації і пауз	Використовується стереотипна інтонація педагогічного мовлення, частіше проявляється владний тон, авторитарність	Голос тихий, частіше неприємний, невиразний, інтонації одноманітні, майже не виявляють відношення до інформації

Найперше на що звертають увагу учасники взаємодії – це експресія обличчя або міміка, погляд. Саме обличчя є найважливішою характеристикою зовнішнього вигляду людини. М'язи обличчя відтворюють ті чи інші стани людини і створюють міміку обличчя.

Результати досліджень доводять, що експресія обличчя, міміка несе, головним чином, інформацію про стан людини, демонструє відношення до інших, налагоджує зворотний зв'язок, коментує мовленнєву поведінку і виступає одним із важливих соціальних стимулів у розвитку контактів. Обличчя людини є найкращим передатчиком інформації: м'язи обличчя швидко змінюються у відповідності до емоційного стану людини.

Гармонічність експресії – це своєрідний візуальний знак істинного відношення до іншої людини, це знак внутрішньої гармонії особистості. Експресія обличчя пов'язана з виразом очей, поглядом людини. Вираз очей інколи повідомляє про істинні переживання людини, в той час як добре контрольовані м'язи обличчя залишаються нерухомими. Практично неможливо приховати якість погляду, особливо тоді, коли людина переживає сильні почуття. Отже, погляд разом із експресією обличчя є найважливішим компонентом експресивного Я педагога.

Не менш важливим елементом експресії є поза людини. Поза вимагає відповідного виразу обличчя, жестів, направлення й якості погляду. Особливу роль поза відіграє у вираженні відношення до людини у виявленні свого і чужого соціального і соціально-психологічного статусу. Пози людей, які відчувають емоційну напругу відрізняються нерухливістю, невпевненістю, нерішучістю. Пози можуть виконувати наступні функції: розчленовувати потік мовлення, виявляти емоційний стан, відношення, статус людини, її особистісні якості і регулювати міжособистісні відносини в діаді і групі. Пози і хода надають статуру людині [7, с.131].

Отже, емоційні переживання людини можна визначити по тому як вона стоїть або сидить, спостерігаючи за її жестами і рухами. І. М. Юсупов зауважує, що зосередити увагу слухачів на тому про що говориться, виразити емоційне відношення до висловлюваних думок допомагають викладачеві, ритмічно узгоджені з інтонацією, наголосом і паузами, жести. Їх використовують відповідно до відчуття внутрішньої потреби. Надмірна жестикуляція втрачає свою виразність. Руки і всього тіла у взаємодії

повинні бути мотивованими, природно народжуватися думкою, яка викладається і відповідними почуттями, відповідати змісту висловлювання.

Але, ми також спостерігали, що публічний характер професійної діяльності педагога часто-густо викликає у нього м'язову скутість, почуття невпевненості, страху, що впливає на злагодженість його думок, стан голосового апарату, його самопочуття. Це вимагає знання й уміння керувати емоційним станом. Глибину емоційних переживань можна змінити, якщо впливати на їх зовнішній прояв, тому що контроль за соматичними і вегетативними проявами емоцій веде до їх самокорекції.

Емоція починається з гіпертонусу, зовнішнім виявом якого є перетворення не використаної енергії в спазматичні рухи. Тонус – це готовність до дії або до бездіяльності. Стан м'язів – це стан і психічний, і духовний. Млявість, внутрішній розлад показують мінімальний тонус м'язів. Високий м'язовий тонус проявляється в момент збудження. Це відбувається позасвідомо, мимовільно, автоматично. Перший крок професійно-психологічного розвитку педагога – це *релаксація, самозвільнення*. Проконтролювати тонус мимічної, скелетної мускулатури, темп мовлення, дихання можливо за допомогою своєрідної психофізичної гімнастики, дихальної й артикуляційної зарядки, за допомогою моделювання елементів публічної діяльності. В нашому випадку таку діяльність ми організуємо на заняттях з курсу «Ораторська майстерність викладача». При цьому особливе значення приділяється аналізу й самоаналізу прояву емоцій і почуттів під час індивідуальної творчості.

Висновки. Таким чином, тіло слід розвивати за допомогою психіки, а не лише зовнішніми засобами, які добре розвивають фізично, але мало що дають у творчому плані. Тому, під час виконання фізичної вправи слід мати на увазі її психологічний аспект. Сутністю, смыслом тренування емоційного компоненту професійної діяльності педагога повинні стати психологічні цінності: коли все тіло проявляє гуманістичну спрямованість, духовність, розвинуту уяву через засоби експресії. І тоді тіло, мовлення, голос педагога стають більш виразними, значущими, і, як засіб об'єднання, зможуть надати більш цінну інформацію слухачам. Загалом, така робота може стати своєрідною розвиваючою технологією, що сприяє творчому самопочуттю.

Резюме. В данной статье рассматриваются теоретические подходы к раскрытию роли и значения эмоциональных переживаний в педагогическом взаимодействии. Внимание сосредоточено на эмоциональных свойствах психики педагога как своеобразной форме отражения действительности в виде его отношения к ней. Определены критерии и показатели эмоциональной экспрессии педагога.

Ключевые слова: эмоциональная культура, внешняя выразительность, эмоциональный интеллект, эмоциональная стойкость, эмпатия, эмпатийное педагогическое взаимодействие, эмоциональная экспрессия, экспрессивность.

Resume. This article describes the theoretical approaches to the disclosure of the role and importance of emotional experiences in pedagogical interaction. The influence focused on the emotional properties of the mind of the pedagogue as a peculiar form of the battle of reality in the form of his relationship to it. Defined the criteria and indicators for the expression of a pedagogue.

Keywords: emotional culture, external expression, emotional intelligence, emotional stability, empathy, empathic pedagogical interaction, emotional expression, expressiveness.

Література:

1. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості / Т. С. Кириленко. – К. : Либідь, 2007. – 256 с.
2. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб. : Речь, 2003. – 208 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: Т. 2 / С. Л. Рубинштейн – М. : Педагогика, 1989. – 328 с.
4. Юсупов И. М. Психология взаимопонимания / И. М. Юсупов. – Казань : Татарское кн.изд-во, 1991. – 192 с.
5. Мотков О. И. Личность и психика. Сущность, структура и развитие / О. И. Мотков. – Самара : Бахрах-М, 2008. – 160 с.
6. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л. М. Митина, В. А. Лабунская – М. : Академия, 2004. – 320 с.

7. Лабунская В. А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В. А. Лабунская. – Ростов н/Д : Феникс, 1999. – 608 с.

© 2014

Т. О. Работа (м. Мелітополь)

ФЕНОМЕН ПСИХОЛОГІЧНОЇ СМЕРТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У МОЛОДІ

Постановка проблеми. В останні роки спостерігається негативна тенденція значного збільшення кількості самогубств, особливо серед осіб молодого віку, що закономірно привертає увагу учених різних країн.

Наприкінці ХХ сторіччя серед причин смерті, що зустрічаються найчастіше, самогубства зайняли четверте місце. Протягом року у світі відбувається близько 500 000 суїцидів, щодня більше 1 тисячі осіб на планеті позбавляють себе життя.

Проблема суїцидальної поведінки є однією з важливих для сучасної України. Наша країна відноситься до держав із високим рівнем суїцидальної активності, а за останні 10 років рівень самогубств зріс майже вдвічі. У 2003 році смерть в результаті самогубства за чисельністю випередила смерть від інфекційних хвороб, хвороб ендокринної системи, смерть від гострого інфаркту міокарду та алкогольного цирозу печінки. Кількість самогубств на 100 тис. населення значно більша за кількість смертей в результаті нещасних випадків, випадкових отруєнь, утоплень та вбивств. Особливою проблемою в Україні є підліткове самогубство. За останні роки різко збільшилася кількість самогубств серед дітей віком 5-14 років (в наш час це 0,5% самогубств серед усіх вікових груп). Надзвичайно високий рівень самогубств відзначається серед підлітків та молоді, що навчається. У віці до 13 років суїцидальні спроби рідкісні, а починаючи з 14-15 років суїцидальна активність різко зростає, досягаючи максимуму в 16-19 років.

Також, актуальною проблемою сучасності є феномен психологічної смерті. Наукове дослідження проблеми глибинно-психологічних витоків тенденції до психологічної смерті обумовлене важністю розуміння цього феномену для розвитку практичної психології і недостатністю його вивчення у науковій літературі.

Цей феномен знайшов відображення в роботах таких авторів: С.М. Аврамченко, К.А. Бабенко, Ф.Є. Василюка, П.С. Гуревича, І.В. Євтушенко, Т.С. Яценко. Спостереженнями завершених суїцидів і суїцидальних спроб в усьому світі, збільшенням кількості суїцидів серед осіб молодого віку займалися такі вчені: А.М. Бачериков, В.С. Бітенький, П.В. Волошин, В.В. Кришталь, В.С. Підкоритов, Є.М. Харченко, Л.М. Юр'єва.

Метою даної роботи є теоретичний аналіз феномену психологічної смерті як причини суїцидальної поведінки.

Виклад основного матеріалу. Феномен психологічної смерті характеризується емоційною спустошеністю, знеціненням особистих досягнень, антисоціальною поведінкою та виникненням суїцидальних проявів. Смерть передбачає зникнення чуттєвого аспекта, а разом з тим і сенс життя людини. Емоційному омертвінню передує відчуття безперспективності життя, страху перед вмиранням і неминучістю страждань. Страх смерті, страждання, відчуття відсутності сенсу життя можуть бути поштовхом до суїцидального акту.

Душевна біль, страх перед смертю пояснюють самогубство, яке є проявленням волі людини, – природний потяг [5, с. 118]. К. Ясперс відмічає, що самогубство є унікальним явищем, яке підкреслює індивідуальність людської долі, воно забезпечує звільнення від смутку, бездіяльності, розчарування в житті. Знання про можливість смерті підштовхує суб'єкта до рішення проблеми внутрішньої дисгармонії за допомогою самогубства: «Самогубство – єдиний вчинок, який звільнює нас від подальшої активності. Смерть – це подія, яка відбувається сама, її не кличуть. Тільки після того як людина дізнається про смерть, вона здібна на самогубство» [7, с. 58]. Розуміння власної смертності як можливості позбавлення від страждань підштовхує суб'єкта до самогубства. Суїцид є проявленням відчуття безнадії, безперспективності, страху смерті, а також крайнім вираженням психологічного омертвіння. Розчарування життям настає поступово, із-за обмежень соціуму, які здаються індивіду непомірними, а